

a peu

per la serra de Cardó

12 passejades i excursions

de ferradura

per la serra
de Cardó
12 passejades i excursions

Rafael López-Monné

Amb la col·laboració de
Jordi Buxonat i José Luis Ordovás

Pròleg de Josep Aragonès

de ferradura
guies per a caminants curiosos

Dirigida per Rafael López-Monné

AROLA EDITORS

Edita: Arola Editors

Edició: novembre 2017

Textos: Rafael López-Monné

Fotografies: Rafael López-Monné excepte

Arxiu Pere Alcoverro: 12, 56, 78, 220. Arxiu família Artís-
Gener: 60. Arxiu família Callau: 202. Ferran Aguilar: 40. José
Carlos León: 39. <http://ebre1938-1939.org>: 137. <http://www.tivenys.altanet.org>: 146. Wikimedia Commons: 118.

Il·lustracions: Toni Llobet, Projecte Life Taxus www.taxus.cat

Georeferenciació dels recorreguts: José Luis Ordovás

Assessorament toponímic: Jordi Buxonat

Disseny: Fèlix

Disseny col·lecció: Elena Cruz

Maquetació: Fèlix i Rafael López-Monné

Correcció lingüística: Josep Artigues

Base cartogràfica: Editorial Piolet

Impressió: Gràfiques Arrels

© de l'edició: Arola Editors

© dels textos, de les fotografies i de les il·lustracions: els autors

Tots els drets reservats

www.arolaeditors.com/deferradura

ISBN: 978-84-949270-1-0

Dipòsit legal: T 394-2017

Coberta: Ermita de la Columna, vall de Cardó

Col·lecció dirigida per Rafael López-Monné rafaellopezmonne@arolaeditors.com

Dibuix del logotip de la col·lecció cedit per l'Agrupació Excursionista La Picossa, de Móra d'Ebre

Generalitat de Catalunya
Departament d'Agricultura,
Ramaderia, Pesca i Alimentació

Fons Europeu Agrícola de
Desenvolupament Rural
Espanya invertirà en les zones rural

Pròleg

Aquesta guia reivindica la memòria de la serra de Cardó, una part massa desco-neguda del nostre petit territori que mereix ser estimada pels valors que encara conserva. Els camins i els senders conformen una part important de la memòria del territoris; són els testimonis dibuixats sobre les geografies per les anades i les tornades i per les trobades i les retrobades entre pobles i persones durant segles.

Com memòria és el paisatge dels vessants abancalats de les serres de Cardó, testimoni present de generacions de pagesos que han treballat el camp de forma minuciosa, recreant les corbes de nivell en bancalets d'oliveres, més estrets i pròxims a mesura que el pendent es fa més gran. En aquests paisatges perdura i es conserva l'enorme densitat de treball acumulat en les pedres perfectament disposades i encarades per aquells pagesos, laboriosos constructors i arquitectes involuntaris del territori.

I memòria són, també, les garrigues i les bosquines que ens recorden unes serres poblades de pastors, raberes d'ovelles i cabres, de lligallos i basses d'abeurar, de cocos i cisternes que aquí i allà apareixen per garantir l'aigua necessària a persones i bestiar. Garrigues i matises que rememoren les carboneres fumejant als hiverns i l'ofici perdut dels carboners i el carbó vegetal de coscoll i carrasca que tant van ajudar a una subsistència precària i dura.

Tot i que hi ha veritables joies naturals com la teixeda de Cosp, la serra de Cardó no respon a la imatge icònica

de l'exuberància dels paisatges septentrionals. La seva bellesa correspon a la dels paisatges mediterranis que han evolucionat harmònicament amb l'activitat humana. Aquesta serra ha estat poblada des d'antic: des de Cabrafeixet fins al poblat de Fullola, passant pel desert carmelità de Cardó i el seu conjunt eremític; des dels poblats ibèrics a tocar de l'Ebre fins a l'activitat balneària de la vall de Cardó.

Però, a més, la serra de Cardó ens ofereix extraordinaris fons escènics. Des dels seus diversos miradors es poden gaudir grans panoràmiques que transiten des de la mar, el Delta i les seves badies, fins a les planes de la vall de l'Ebre i la Catalunya transibèrica que, més enllà de l'Ebre, s'enlairà pel massís del Port, tal com des de Cardó albirava i admirava el mestre Font i Quer.

Malgrat tot això, com a conseqüència de la davallada de l'activitat rural en la darrera meitat del segle XX, la serra de Cardó ha restat oculta i ha esdevingut, així, un territori gairebé ignot fins i tot per a la pròpia gent del país.

Per això cal agrair al Consorci per al Desenvolupament del Baix Ebre i Montsià i a la iniciativa Leader que hagin fet possible aquesta guia, llargament esperada pels pobles de la falda de Cardó. I sobretot cal agrair al Jordi i el Rafael, l'esforç per retornar la visibilitat a aquesta serra i recuperar-la per al present. Cal destacar el seu exhaustiu treball toponímic, perquè en el nom dels llocs es conserva una part important de la seva memòria.

Aquesta guia s'alineja perfectament amb els objectius de la Reserva de la Biosfera Terres de l'Ebre: conservar i posar en valor el nostre patrimoni i facilitar el seu ús públic de manera ordenada, per contribuir a l'activitat dels nostres pobles. Els autors han aconseguit una

guia rotundament biosfèrica, on és present l'amor i l'estima pel territori en cadascun dels seus textos i de les seves fotografies. Cal gaudir d'aquesta guia, però sobretot cal caminar per aquests paisatges i descobrir la memòria d'un territori extraordinari.

Josep Aragonès

Director tècnic del COPATE i
coordinador tècnic de la Reserva de la
Biosfera de les Terres de l'Ebre

Agraïments

L'elaboració d'una guia itinerària és una de les tasques més complexes que conec. A més triar bé les propostes i descriure acuradament els itineraris, cal cercar els continguts que permetin elaborar relats, per senzills que siguin, que transmetin els valors de l'espai triat. La quantitat d'informació i els elements amb els quals treballarem és enorme. Qui l'escriu, l'autor, és responsable de les tries efectuades i també dels errors i les omissions que hi pugui haver. Ara bé, les col·laboracions i les ajudes rebudes són formidables. Per començar, la guia és una realitat gràcies al suport del Consorci per al Desenvolupament del Baix Ebre i Montsià i la iniciativa Leader. Darrere les institucions, però, hi ha les persones que van apostar per fer-ho possible. Vull destacar especialment l'esperit de Josep Aragonès i la paciència de Rubén Alegria.

José Luis Ordovás i Jordi Buxonat han resultat claus per al projecte. He comptat novament amb el suport fidel i acurat del José Luis pel que fa a la georeferenciació i els càlculs dels itineraris. Hem tingut la sort d'utilitzar una base cartogràfica excel·lent: el nou mapa de Cardó publicat per l'Editorial Piolet a partir del treball dut a terme per Jordi Buxonat durant cinc anys. El Jordi no solament ha compartit els fruits de les seves recerques, sinó que el seu criteri ha sigut fonamental per a la tria dels itineraris. Així mateix, els coneixements i les històries recollides al llarg de més d'una cinquantena d'entrevistes que va realitzar per a la preparació del mapa han resultat essencials per fornir i enriquir la guia. Es pot dir que el Jordi coneix tothom que té alguna cosa a veure amb la serra de Cardó. En la majoria dels casos ha sigut a

través seu que m'han arribat les vivències i els records dels habitants de la serra. A tots, moltíssimes gràcies. Espero que el resultat pugui compensar mínimament tanta generositat.

Amb Josep M. Escoda ens uneix una profunda fascinació per la vall de Cardó. Aquest sentiment també ha estat el nexa d'unió amb Pere Alcoverro, fill del darrer gerent del balneari, el qual, molt generosament, ens ha permès utilitzar el seu fons personal d'imatges. Gràcies també al José Carlos León i al Ferran Aguilar per les seves imatges de fauna —sempre magnífiques— i als parents de l'Avel·lí Artís-Gener i del Ricardo Callau per les imatges cedides. Moltes gràcies a l'Àngels Pérez Tarragó per les cites trobades i a Anna Comellas i Jordi Camprodon per facilitar-nos les il·lustracions de la teixeda de Cosp, de Toni Llobet, elaborades dins del projecte Life Taxus. Antoni Fuster, Enric Grosche, Lluís Taberner, Antoni Satorra i Josep Alboquers han provat els recorreguts i les descripcions per descobrir-ne els errors o bé les mancances. La seva col·laboració serà especialment agraïda pels lectors.

Josep Artigues segueix millorant les guies de la col·lecció amb la correcció lingüística i, especialment, amb la seva acurada i rigorosa mirada sobre els continguts. Arola Editors continua mimant l'edició, el Felix amb el disseny i la maquetació i el Paco, deixant caure acuradament la tinta sobre un paper que fins llavors no deia res. Finalment, moltes gràcies a tots els qui ens heu acompanyat, en totes les excursions realitzades, per haver aguantat pacientment les nostres manies i dèries.

CARDÓ - FUENTE DE SAN ROQUE

Sumari

Pròleg	9
Agraïments	11
A primer cop d'ull	16
Abans de començar a caminar	21
I El nom sí fa la cosa	29
II Un sensacional massís a la vora de l'Ebre	33
III Refugis per a l'esperit. El desert de Sant Hilari de Cardó.....	43
IV Aigües balsàmiques. El balneari de Cardó.....	57
V Els pobles a la falda	63

Les excursions

1	La bellesa que parla.....	72
	<i>Una excursió fascinant que enllaça la major part de les ermites de la vall de Cardó</i>	
2	Arbres de bruixes i cims de Santos.....	84
	<i>De Cardó a la teixeda de Cosp i el cim del tossal de Santos, per retornat pel barranc de la Columna</i>	
3	El camí del jardí	98
	<i>Des de Costumà a Calces i el balneari de Cardó, i tornada pel coll d'Odres</i>	
4	Barrancs salvatges i pastissos dolços	110
	<i>Un tomb des de Benifallet pel barranc del Mas i tornada per la vall de Rixer</i>	
5	El Cardó més feréstec	120
	<i>De la carretera de Rasquera a Cardó a la Llacuna, al cim de les Picòssies i tomb pel portell de Cosp</i>	
6	Els ulls del coronel	132
	<i>Des de Rasquera al Coll de Pins i tornada per la Talaia i l'ermita de Sant Domingo</i>	
7	La serra es banya a l'Ebre.....	138
	<i>De Tivenys al Coll de Som per l'horta de Dalt i tornada pel barranc Fondo</i>	
8	Protecció entre barrancs	150
	<i>Itinerari que enllaça dos dels grans barrancs de Tivenys, el de la Buinaca i el de Vallpaumera</i>	
9	Cingles i cims prehistòrics	166
	<i>De la bassa de les Collades a les Moles, el morral de Cabrafeixet i les pintures rupestres</i>	

10	Miradors aspres i mandarines dolces	178
	<i>Ascensió al Montaspre de Bitem</i>	
11	Sobre les espatlles de Tortosa.....	186
	<i>De l'ermita de l'Ardiaca de Campredó al coll de l'Alba seguint vells camins ramaders</i>	
12	La memòria del peix de la Cala	194
	<i>Itinerari al voltant del Montagut, entre el Perelló i l'Ametlla de Mar, des del mas d'en Curto</i>	

Més informació sobre...

Els camins tradicionals	207
Els camins de la serra de Cardó	209
La pedra seca	210
El mapa de la serra de Cardó	211
Les Terres de l'Ebre	211
La Reserva de la Biosfera	213
Els parcs naturals	215
El Parc Natural del Delta de l'Ebre	215
El Parc Natural dels Ports	216
El Museu de les Terres de l'Ebre	217

Bibliografia	218
---------------------------	-----

Grau de dificultat física dels itineraris segons el mètode SENDIF

MOLT FÀCIL		Recorreguts de fins a 6 km i amb un desnivell positiu acumulat de màxim 50 m. Són aptes per a tots els públics, sempre que no hi hagi cap element de dificultat tècnica rellevant.
FÀCIL		Recorreguts que poden arribar als 13 km (si són plans) o als 225 m de desnivell positiu acumulat. Aptes per a tots els públics excepte nens petits i persones grans.
MODERAT		Recorreguts que, si són plans, poden arribar als 20 km o que, si són curts, poden assolir desnivells positius acumulats fins a 575 m. Requereixen una certa preparació física i estar preparats per a caminar més de quatre hores.
EXIGENT		Recorreguts amb un desnivell positiu acumulat que pot arribar als 800 m. Aptes per a caminants habituals amb una bona forma física.
MOLT EXIGENT		Recorreguts d'alta muntanya que fàcilment assoleixen desnivells positius acumulats de 900 m. Aptes només per a persones molt habituades a caminar per la muntanya.

Marges de pedra seca a la pelada de Macario, les Faixes

A primer cop d'ull

Itinerari	Pàgina	Inici	Temps	Desnivell	Distància
1 La bellesa que parla Excursió per les ermites de Cardó	72	Rasquera	5 h	550 m	11 km
1 B Excursió per les ermites de Cardó (Itinerari alternatiu)	82	Rasquera	3 h 30 min	450 m	7,75 km
2 Arbres de bruixes i cims de Santos La teixeda de Cosp i el tossal de Santos	84	Rasquera	4 h 30 min	600 m	9 km
2 B Ascensió al tossal de Santos (Itinerari alternatiu)	96	Rasquera	3 h	500 m	6,2 km
3 El camí del jardí De Costumà a Calces i a Cardó	98	Benifallet	5 h 30 min	750 m	12 km
4 Barrancs salvatges i pastissos dolços El barranc del Mas i la vall de Rixer	110	Benifallet	3 h	200 m	8,1 km
5 El Cardó més feréstec Ascensió i tomb a les Picòssies	120	Rasquera	5 h	700 m	8 km
5 B Ascensió a les Picòssies (Itinerari alternatiu)	120	Rasquera	3 h	500 m	5,5 km
6 Els ulls del coronel Ascensió al Coll de Pins	132	Rasquera	2 h 30 min	315 m	5 km
7 La serra es banya a l'Ebre Ascensió al Coll de Som	138	Tivenys	3 h 30 min	250 m	9,75 km
7 B Ascensió al Coll de Som (Itinerari alternatiu)	138	Tivenys	2 h 45 min	250 m	5,5 km
8 Protecció entre barrancs Els barrancs de Tivenys	150	Tivenys	5 h	400 m	12,5 km
8 B El pont d'Orient (Itinerari opcional)	162	Tivenys	2 h	100 m	7 km
9 Cingles i cims prehistòrics Les Moles i Cabrafeixet	166	El Perelló	5 h	500 m	11 km
10 Miradors aspres i mandarines dolces Ascensió al Montaspre de Bitem	178	Bitem	3 h	350 m	7,5 km
11 Sobre les espatlles de Tortosa Al coll de l'Alba des de l'ermita de l'Ardiaca	186	Tortosa	5 h 45 min	525 m	16,5 km
11 B Al coll de l'Alba des de l'ermita de l'Ardiaca (Itinerari alternatiu)	186	Tortosa	3 h 45 min	+ 475 m	7,75 km
12 La memòria del peix de la Cala El Montagut i el camí del Peix	194	El Perelló	4 h 30 min	425 m	13 km

Comentaris

Una excursió fascinant per descobrir la vall Cardó. Se surt de la porta del que fou l'antic convent i després balnerari, i s'enllacen la pràctica totalitat de les ermites de l'antic desert carmelità.

Se segueix en bona part l'itinerari principal però, resulta una mica més curt i no tan exigent. Es visiten 10 de les 14 antigues ermites i també l'impressionant indret on es troba la cova Lluminosa.

L'itinerari travessa la teixeda més important de Catalunya i s'enfila al punt més alt de la serra. Els contrastos entre l'ascensió pel vessant est i el descens pel barranc de la Columna són absolutament sorprenents.

Itinerari alternatiu menys exigent que segueix la ruta més habitual per ascendir el capdamunt del tossal de Santos, el punt culminant de tota la serra.

L'itinerari ressegueix un dels tres antics camins històrics que donaven accés al monestir, tot superant les impressionants cingleres que s'alcen davant l'antic poble de Costumà.

Excursió molt singular i interessant que ressegueix el curs habitualment sec d'un dels principals barrancs de la serra i retorna seguint un tram de l'antic camí de Benifallet a Cardó. Molt recomanable per fer amb nens.

Sensacional itinerari que penetra en una de les raconades més abruptes del massís per copsar la força de la seva geologia. Només és recomanable per a excursionistes experimentats.

L'itinerari alternatiu segueix el principal fins al cim de les Picòssies i després retorna a l'inici desfent el camí de pujada. Menys exigent i difícil, permet però gaudir del caràcter de l'indret i de vistes fantàstiques.

Excursió especialment interessant que surt del mateix poble de Rasquera i puja fins al cim de la muntanya coneguda com Coll de Pins on, durant la batalla de l'Èbre, es va instal·lar un punt d'observació.

Itinerari amb dues parts molt contrastades, les hortes de cítrics i l'ascensió al cim del Coll de Som, des d'on es gaudeix d'una sensacional vista sobre l'Èbre i els Ports que ja coneixien els antic pobladors ibers.

Pels qui tinguin menys temps, l'excursió pot iniciar-se al peu de la muntanya, just on es va construir l'espectacular assut de Xerta-Tivenys i al costat d'un assentament ibèric de l'antiga Il·lervània.

L'excursió enllaça dos dels principals barrancs de Tivenys seguint els antics camins de ferradura que els pagesos de la zona utilitzaven per arribar als seus conreus dins de la serra.

Els més caminadors poden allargar l'itinerari principal i arribar a una raconada ben singular presidida per un enorme (però mig camuflat) pont natural de pedra, l'anomenat pont d'Orient.

Espectacular excursió que, tot resseguint antics camins ramaders, transita sovint per la clenxa de la serra, amb impressionants vistes a banda i banda, i que permet visitar les pintures rupestres de Cabrafeixet.

Excursió molt interessant per fer fora dels mesos més calorosos. S'ascendeix el cim del Montaspre que, sense ser dels més alts, sorprèn per les vistes, per la ruta d'accés i pels camps d'oliveres al seu peu.

L'itinerari ascendeix l'històric coll de l'Alba seguint el fil d'antics camins ramaders i travessant vessants intensament treballats per generacions de pagesos. Sens dubte, és una de les parts menys visitades del massís.

Pels qui vulguin caminar menys, hi ha la possibilitat de fer el recorregut només de pujada. Cal, però, assegurar la tornada des del coll de l'Alba deixant-hi primer un vehicle, per exemple.

Una escapada per veure la serra de Cardó des de fora i resseguir l'antic camí per on arribava el peix de l'Ametlla de Mar que abastia els masos i els pobles de la zona.

Rasquera

Coll de Pins
500m

Barranc del Mas

Benifallet

Les Picòssies
772m

Costumà

Balneari de Cardó

Tossal de
Santos
942m

Coll de Som
251m

Xerta

Tivenys

Morral de
Cabrefreixet
754m

les Serres

Pont d'Orient

Aldover

Punta de les Moles
791m

Punta del
Montaspre
528m

Montaspre

Bitem

Roquetes

Tortosa

Coll de l'Alba

Campredó

Pla del Burgar

12

Ja Barra
362

● **Montagut**
394 m

1 Itineraris proposats

..... Recorreguts dels itineraris

— Via accés itinerari

— Carreteres

— Carretera nacional

— Autopista

● **Fullola**

el Perelló

l'Ametlla de Mar

l'Ampolla

Camarles

Abans de començar a caminar

Una guia reivindicativa

Si fóssim fidels seguidors del mercat, mai hauríem triat aquesta serra per dedicar-li una guia excursionista. Siguem francs, es venen millor les destinacions conegudes que les que no ho són, i la serra de Cardó no és precisament una destinació popular. El sentit d'aquesta guia és precisament reivindicar una serra fantàstica que, incomprendible, encara resta desconeguda i invisible a molts ulls. La idea, però, no és simplement «popularitzar-la» i prou. No. La voluntat de tothom que s'hi ha implicat és donar a conèixer els valors que atresora l'indret i el paper que pot jugar a les Terres de l'Ebre, un territori declarat Reserva de la Biosfera. Creiem fermament que la millor manera de copsar l'ànima d'aquesta serra, la seva essència, és recórrer-la a peu. Descobrir el «sentit del lloc» és quelcom

que no es pot fer anant de pressa. És impossible. Per aquesta raó, per a una societat que viu tan acceleradament com la nostra, caminar resulta tan fonamental. Rebecca Solnit escriu: «M'agrada caminar perquè és lent i sospito que la ment, com els peus, treballa a quatre quilòmetres per hora» (p. 30).

No hauríem de decidir el futur dels nostres espais només des de la fredor dels despatxos de tècnics o governants. Cal escoltar allò que transmeten els llocs, si volem evitar desarrelar-nos. Ja fa temps que sabem que, precisament aquesta connexió amb els espais, amb la terra, va lligada a la nostra felicitat.

La guia que teniu a les mans segueix escrupolosament el tarannà de la col·lecció De Ferradura; és a dir, pretén

La Foradada, les Moles

anar més enllà d'un simple recull de propostes d'excursions. El gran Freeman Tilden, el pare de la interpretació del patrimoni, afirmava que a l'essència de tot paisatge hi ha un relat, i a l'essència del relat, un personatge. Hem procurat recollir i descobrir els relats que conta la serra per entendre els seus paisatges. Hem procurat apropar-nos als personatges que ens poden desvetllar els significats vitals i profunds d'aquestes muntanyes.

No es tracta només de donar informació, no. És a partir del coneixement d'aquests significats que s'arriba a la veritable comprensió del valor dels llocs. La comprensió dona pas a l'estima, i l'estima a la protecció.

El procés d'elaboració de la guia no ha sigut fàcil ni mancat de dificultats, però sí que ha resultat enormement gratificant. És hora d'agrair tot allò que hem rebut i compartir-ho.

Els precedents

L'opacitat de la serra té la seva correspondència amb la bibliografia existent i específicament l'excursionista. Els pri-

mers excursionistes de finals del segle XIX van interessar-se per Cardó, com ho certifiquen les ressenyes aparegudes al *Bulletí de la Associació d'Excursions Catalana*. De tota manera, la primera obra destacada on apareix el massís amb una certa presència és a la històrica guia *Del Camp de Tarragona a l'Ebre*, de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna publicada el 1931. El 2006 va aparèixer la guia de Joan Farnós Pallarés *Caminant per la Serra de Cardó*, una obra centrada només a la part nord del massís. La primera guia que abasta el conjunt de la serra ha estat la de Joan J. Tiron Ferré *Serres de Cardó, del Boix i del Coll de l'Alba. 26 itineraris*, publicada el 2010 per l'editorial Cossetània. En Tiron, a més d'un gran divulgador de la serra, també ha dut a terme una tasca sensacional i altruista de senyalització dels principals camins, utilitzant petites sagetes i xapes metàl·liques gravades i col·locades en els encreuaments.

A tenir en compte

La guia recull dotze propostes d'itineraris i cinc variants o itineraris alternatius, sovint més curts, per tal d'oferir més possibilitats a més lectors interessats en

aquest desconegut massís. També hem inclòs dins de l'excursió núm. 8 un itinerari optatiu per als més caminadors, que permet allargar l'excursió principal i arribar a una raconada ben interessant: el Pont d'Orient. Per facilitar-ne la tria d'acord amb els interessos de cadascú, les ganes de caminar, el temps de què es disposa o altres circumstàncies, s'ha confeccionat el quadre «A primer cop d'ull». S'hi pot trobar i comparar la informació bàsica de tots els itineraris: la durada, el desnivell, la distància, la dificultat i la població d'inici, a més d'una petita descripció d'allò més rellevant que caracteritza la proposta.

A la fitxa tècnica que encapçala cada itinerari torna a aparèixer aquesta informació i s'hi afegeix, a més, el mapa excursionista recomanat per recórrer l'itinerari. El càlcul de la durada de cada excursió no pot ser sinó subjectiu, ja que cada persona camina al seu ritme i existeixen molts factors que poden alterar-lo. S'ha procurat pecar per excés, però no es pren en consideració el temps que es destina a aturar-se per descansar, contemplar el paisatge, esmorzar, etc. Cal tenir present que, per

exemple, en una excursió curta de mig dia, el temps sense caminar fàcilment pot ser el mateix que el de marxa efectiva; és a dir, una excursió on es camini dues hores probablement durarà al voltant de tres hores i mitja o quatre.

A la muntanya, els factors essencials per definir un itinerari són el desnivell i el temps. En els itineraris circulars i en els que es torna al lloc d'inici pel mateix camí, el desnivell sempre fa referència als metres acumulats de pujada, que coincideixen —és clar— amb els de baixada. En els itineraris lineals, es diferencien ambdues dades amb els signes + i -. Per altra banda, si bé la distància no és una dada imprescindible, la facilitat per calcular-la dels moderns sistemes de georeferenciació ha fet que s'hagi incorporat en qualsevol descripció d'itineraris excursionistes. Resulta una dada interessant, però —atenció— sempre cal considerar-la conjuntament amb el desnivell.

Els mapes

El lector que s'animi a caminar constatarà que, a hores d'ara, el massís de Cardó és encara una muntanya poc coneguda,

La serra i el tossal de Santos vistos des de la plana del Bugar

si exceptuem, potser, alguns indrets de la vall de Cardó. Això significa que, sovint, podrà gaudir de les sensacions que regala la solitud, però també li caldrà estar preparat pels desavantatges.

Així, per exemple, la serra compta amb pocs itineraris senyalitzats i, en alguns d'aquests, la manca de manteniment de la senyalització els fa escassament fiables. És a dir, és especialment recomanable l'ús del mapa i, si és possible, de sistemes GPS. Al web de l'editorial (arolaeditors.com/deferradura) es poden descarregar els arxius amb els itineraris georeferenciats (tracks). D'aquesta manera, tothom qui disposi d'un dispositiu o aplicació GPS pot descarregar-los lliurement i conèixer amb gran exactitud el traçat de cada itinerari. Cal recordar que, en el cas d'utilitzar telèfons mòbils, les aplicacions que permeten seguir un itinerari georeferenciat solen consumir molta bateria i cal anar preparat.

Tot i els avantatges que proporcionen els moderns GPS, els mapes excursionistes encara són una eina de seguretat imprescindible per moure's per la muntanya. El recorregut de cada itinerari apareix a la guia sobre el nou mapa de

Cardó 1:20.000 de l'Editorial Piolet. Això permet visualitzar ràpidament el recorregut, però no substitueix el veritable mapa excursionista, ja que, en cas de pèrdua, serà molt important comptar amb una cartografia que abasti una zona més àmplia que el fragment reproduït a la guia.

La dificultat dels recorreguts

Amb aquesta guia s'inicia una nova manera de valorar la dificultat dels itineraris proposats. Tècnics coordinats per l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran (IDAPA) han elaborat el mètode SENDIF específicament orientat a determinar el nivell de dificultat dels itineraris a peu. El mètode diferencia entre dificultat física i tècnica i estableix cinc graus de dificultat física (vegeu els detalls al Sumari). La guia compta amb dos itineraris identificats com a fàcils, nou com a moderats i sis com a exigents, entre el conjunt de propostes principals i propostes alternatives.

Val més prevenir

Les altes temperatures estivals poden ser un factor de risc si no es prenen les pre-

Les Moles

caucions adequades. Cal portar sempre aigua suficient, fins i tot quan es preveu trobar-ne pel camí. És molt recomanable un bon barret per al sol i una crema solar protectora de factor elevat. Cal advertir que l'estiu no és la millor època per visitar la serra de Cardó, a excepció, potser, de la vall de Cardó, on el bosc pot temperar la rigorositat del clima. En canvi, la resta d'estacions, inclòs l'hivern, ofereixen jornades molt agradables per transitar per aquesta serra.

D'altra banda, és important dur sempre un calçat adequat per caminar, que subjecti i protegeixi els turmells i que compti amb una bona sola. El terreny és especialment dur i trencat. Cal portar sempre un impermeable, perquè el temps pot canviar sobtadament i aquesta peça de roba protegeix tant de la pluja com del vent. Quan bufa el vent de Dalt —el mestràl— la cosa pot ser molt sèria. És molt recomanable dur sempre alguna peça de roba d'abric, fins i tot comptant amb les millors previsions meteorològiques; en cas d'un imprevist o d'un accident, pot resultar molt important. Quan es planifica una excursió, convé relativitzar el temps previst a la

fitxa tècnica, en funció de variables com l'estat físic de qui camina, el ritme de marxa, les condicions climatològiques, la càrrega que es duu o bé les parades que es fan. A la muntanya cal regular les forces; val la pena mantenir un ritme de caminada tranquil i constant, amb parades curtes i regulars. I cal vigilar de no tragar un pes excessiu ni objectes innecessaris. És recomanable no sortir amb l'estómac buit; val la pena fer primer un bon esmorzar i portar aliments que proporcionin energia i siguin de fàcil digestió.

Si es vol fer l'excursió tot sol, és millor deixar per escrit la ruta i les previsions horàries que es pensen seguir. El telèfon mòbil constitueix un important element de seguretat, però cal tenir present que la cobertura no abasta tots els indrets. Recordeu que, per a incidències greus, el telèfon d'emergències és el 112. Existeix una aplicació per a mòbils que, a més de la trucada de veu, comunica directament la posició de qui fa la trucada. Val a dir però, que una trucada d'emergència és quelcom molt seriós i només està justificada en casos de veritable gravetat.

Sendera i Iligallo del Molló de la Buinaca